

Реалности на корекционната работа с умствено изостанали ученици

Снежана Николова

The rectification work with schoolchildren with mental retardation: The goal of the educative dealing with the schoolchildren with mental retardation is articulated. Allow it watch to four world tasks of effective job. The development of the cognitive performance as well more special of the mental development is first problem in these schoolchildren. The second task is related with forming proper behaviour. The labour preparation and the social adaptation are the other two pillar's assignments at the work with the schoolchildren with mental retardation.

Key words: mental retardation, mental development, social adaptation.

Разработването на адекватна система за корекционно-развиващо обучение и възпитание на децата с умствена изостаналост заема широко място в изследванията на много учени. През годините дори се е поставял и въпроса дали има смисъл да се полагат такива големи усилия за обучението и възпитанието на тези деца, след като постигнатите резултати с тях са нищожно малки в сравнение с резултатите на децата в норма. Но както отбелязва Л. С. Виготски: "Възпитанието е необходимо на изостаналото дете повече, отколкото на нормалното, - това е основната идея на цялата съвременна педагогика." [1, с.224]

Целта и задачите на обучението и възпитанието на децата с умствена изостаналост са съотносими с тези на обучението и възпитанието на децата в норма. Едновременно с това, те са твърде специфични, защото е необходимо да са съобразени с особеностите на познавателната сфера на тези ученици, както и с пониското им ниво на успеваемост. Затова се налага да се използват специални методически похвати, да се обръща внимание и на формиране на навици за самообслужване и култура на поведение.

Целта на корекционно-възпитателната работа с умствено изостаналите ученици е цялостната им *подготовка за успешна професионално-трудова дейност и адаптация към социалната среда*. Чрез формиране на система от жизнено необходими умения и навици те ще бъдат подготвени за самостоятелен начин на живот, за изпълнение на определени задачи в работата си и за съвместен живот със семейството и близкото им обкръжение.

За да е ефективна корекционно-възпитателната работа с умствено изостаналите ученици е необходимо решаването на редица задачи, които могат да се обобщят по следния начин:

1. Развитие на познавателната им дейност и психическите функции в процеса на обучение, както и корекция на недостатъците им. Основен дял в тази работа се пада на умственото развитие на децата.

2. Формиране на правилно поведение, като се наблегне най-вече на нравственото възпитание.

3. Трудово обучение, самообслужване и подготовка за бъдеща трудова реализация. Тук може да се отнесе и работата по физическото развитие и възпитание на умствено изостаналите ученици.

4. Постигане на успешна социална адаптация.

Ще се спрем накратко на всяка от тези глобални задачи.

➤ *Развитие на децата в процеса на обучение* – това успешно може да се осъществи ако са налице следните условия:

- Възможно най-ранно начало на корекционна работа. Това е един от най-важните проблеми за разрешаване. Добре е работата с умствено изостаналите деца да започне още в предучилищна възраст. Приоритетите са свързани с развитие на речевата функция и взаимоотношенията с другите деца и възрастните, предметната

дейност, игрите, навигите за самообслужване и пр. Корекционно обучение, което започва още в ранна предучилищна възраст води почти във всички случаи до значителни положителни промени в детското развитие. Това оказва влияние и по-нататък при обучението в училище. Ранната корекция има значение не само като ефективно средство за развитието на детето. Тя може да се разглежда и като надеждно средство за диагностика. Защото се предоставя възможност за продължително наблюдение в условията на детската градина и за активно педагогическо въздействие. Така в пълнота се изявяват всички особености и допълнителни вторични нарушения, към които се насочва вниманието на специалистите и се дава възможност за безпогрешно определяне на всички аспекти в работата с всяко дете с умствена изостаналост по-късно в условията на училищно обучение. Следователно, „колкото по-рано започне специалната корекционно-възпитателна работа, толкова по-реални са възможностите за положителни изменения в цялостното психично развитие“. [2, с.63]

- Второто условие за благоприятно развитие на детето с умствена изостаналост е свързано със семейната обстановка и организацията на възпитанието му и необходимостта от тесен контакт на семейството с подходящи специалисти и учреждения.

Много родители полагат големи усилия за да създадат подходящи условия за развитието на своето дете с увреждания. В голям процент от случаите обаче родителите не са подготвени за това и не им достигат знания и умения. Отглеждането и възпитаването на дете с умствена изостаналост изисква настойчивост и търпение, прояви на разбиране и дори използване на изобретателни педагогически похвати. Правилният подход е този, при който се изисква от детето да изпълнява всекидневно различни задачи според неговите възможности, които постепенно го превръщат в полезен член на семейството и дори в помощник на родителите.

В семейството едно дете с увреждания може да научи много – да се самообслужва, да изпълнява редица достъпни битови задачи, да общува с другите членове на семейството си. Добре е да се стимулират и развиват интересите му: към музиката, играчките и игрите, разходките, при които се усвояват различни умения и навици и се научават нови знания.

Използването на адекватна програма и методи на обучение, съответстващи на възрастта и възможностите на децата с умствена изостаналост и на целите за възпитание им е следващото условие за тяхното оптимално развитие. Това условие може да се определи като най-важното и в значителна степен решаващо за развитие на познавателната сфера им като цяло. Развиващо обучение за умствено изостаналите ученици е онова обучение, което им осигурява условия за осъществяване на пренос на усвоените знания и решаване на аналогични задачи в нови ситуации. Този ефект се постига единствено ако обучението е съобразено с актуалното им ниво на развитие и с възможностите на зоната на близко развитие, както и с водещата дейност за съответния възрастов период. По такъв начин става възможно усвояването на все по-сложни знания и умения от учениците с умствена изостаналост. Наред с разширяване на зоната на потенциалните възможности, съществуват и други психологически предпоставки, (като разкриване на положителните страни в психическото развитие на всяко дете, съобразяване с индивидуалните и типологичните особености на умствено изостаналите ученици и др.) с чието съобразяване се създават благоприятни условия за усъвършенстване на цялостната им дейност. На тях ще се спрем по-нататък, при разглеждане на корекционния потенциал на типовете уроци.

Ако обучението на умствено изостаналите ученици се провежда чрез непосилен по сложност учебен материал, чрез многократно повторение на лошо осмислена информация, чрез прекомерно използване на словото, разчитайки на механичната

им памет, чрез поставяне на въпроси и изискване на отговори без нагледна опора, то не само няма да доведе до реален резултат, но напротив ще се окаже вредно за тяхното развитие.

➤ *Нравствено възпитание и формиране на правилно поведение* – това е втората глобална задача на корекционно-възпитателната работа. Необходимостта от социална адаптация на умствено изостаналите деца и общуването им с всички членове на обществото поставя редица въпроси за разрешаване, свързани с нравственото им възпитание и изработването на система от общоприети правила за поведение.

Типичните и често срещани черти у учениците с умствена изостаналост като: прояви на негативизъм, инат, агресивност, психическа лабилност, лесна внушаемост, безкритичност и пр. създават определени трудности в процеса на тяхното възпитание и обучение. Тези отрицателни черти на характера не са следствие на органическите особености на децата, а са проява преди всичко на неблагоприятните условия на живот, каквито са липсата на определен режим, липсата на пример за поведение, липсата на единство в изискванията към тях, лошия семеен бит. Ето защо, в работата с тези деца, независимо дали в помощното училище или в общообразователна среда, е необходима спокойна обстановка, стройна система в изискванията към тях – всичко, което създава и укрепва необходимите умения за общуване и навици за поведение.

Наложително е да се провежда системна работа по възпитание на навици за култура на поведение, общуване и комуникация с другите хора. Умствено изостаналите ученици се учат как да отправят молба, как да реагират в различни житейски ситуации, как адекватно да реагират когато се обръщат към тях по различни въпроси. Специално внимание трябва да се обръща за възпитаване у тях на умения да се защитават и да избягват опасностите. Нужна е продължителна работа, за да се възпита у тях чувство на състрадание, жал или радост, а също така и да се изработи адекватен стил на поведение.

Цялостната възпитателна работа трябва да е насочена към това, умствено изостаналите деца да могат да реагират чрез система от общоприети навици на поведение на жизнени ситуации, които са сложни и недостатъчно разбираеми за тях. Приемането им от страна на обществото, без да предизвикат неприятни чувства е резултат на огромно търпение и труд в процеса на възпитанието им.

➤ *Трудово обучение, самообслужване и подготовка за бъдеща трудова реализация.* Тази задача играе главна роля в общата система на корекционна работа с умствено изостаналите ученици. Под “трудово възпитание” се разбира цялостното съдържание на работата по подготовката на тези ученици за самостоятелен живот и извършване на трудова дейност чрез усвояване на общотрудови и специални професионални умения и навици. Към тях можем да отнесем и формирането на нравствени, личностни и интелектуални качества и модели на поведение, които са необходими при осъществяване на трудова дейност. По такъв начин трудовото възпитание (особено това, което се осъществява в помощно училище) води до социално-трудова рехабилитация и адаптация на учениците.

Целта на трудовото образование е формиране на знания, умения и навици, необходими в живота и труда. Постига се чрез включването на децата с умствена изостаналост в различните видове труд, необходими за самостоятелен живот – битов, обществено-полезен и професионален.

Участието им в трудови дейности е предпоставка за успешна корекция и развитие на сетивността им, мисленето и практическите им функции. Когато децата боравят с различни предмети, те получават непосредствена представа за техните свойства. По такъв начин непрекъснато се обогатяват и уточняват техните

възприятия, а сетивният им опит става все по-ярък, диференциран, траен и качествен.

Добре организираният труд е в състояние да провокира практическото усвояване на различните мисловни операции: анализ, синтез, сравнение, класифициране и особено трудните за лицата с умствена изостаналост операции абстракция и обобщение. При подбора на материал за изработване на даден предмет, например, се налага да се прави съпоставка по цвят, големина, форма, качество и пр. По-късно, в самия процес на изработка също се налага нееднократно съотнасяне на изработвания предмет с образеца и дадената инструкция. Благодарение на това се осъществява усвояване на сравнението като логическа операция по практически път и се облекчава преминаването на практическите действия в умствен план. Това от своя страна стимулира развитието на мисловните процеси и на психическото развитие като цяло.

При съзнателно изпълнение на трудова задача е необходимо тя мислено да се разчлени на последователни операции. В умствен план предмета, който ще се изработва се разделя на отделни части. Това помага да се планира дейността като се определят съставните части на предмета и последователността на операциите при изработването му след това.

Честото и системно изпълнение на подобни операции спомага за практическото отработване на анализа като логическа операция, т.е. способността за разделяне цялото на отделни части.

Както при извършването на всяка дейност, и при трудовата дейност учениците с умствена изостаналост не са целенасочени. Не умеят да насочват своите действия за осъществяване на поставената им цел; не правят сравнение на временния резултат в работата си с образеца пред тях и с дадените им инструкции; не полагат ни най-малко усилия на волята, за да се справят с трудностите. Тези специфични особености насочват усилията на специалния педагог при корекционната дейност към разясняване на целта и осмисляне на пътищата за постигането ѝ, към оказване на помощ при довършване на започната работа и към правилен избор на стратегии за действие. Корекционните усилия са насочени и към възпитаване на волеви качества у учениците като издръжливост, настойчивост, организираност, постоянство, устойчиво внимание и интерес към извършваната работа, самоконтрол и самооценка на собствените действия.

Ясно е значението на труда и за физическото развитие на учениците. Наред с поправянето на моториката и стойката и формирането на такива физически качества като ловкост, бързина, точност и координацията на движенията, правилната организация на труда способства за общото им укрепване и физическото им развитие.

За положително влияние на труда за развитието на децата с умствена изостаналост може да се говори само ако той е специално подготвен и проведен и е в тясна връзка с останалите корекционни мероприятия.

➤ *Постигане на успешна социална адаптация.* Това е четвъртата глобална задача за резултатна корекционно-възпитателна работа с умствено изостаналите деца.

Практически доказано е, че умствено изостаналите деца изпитват огромни затруднения при приспособяването си към обкръжаващата действителност. Те имат лоша ориентация на обществени места, нямат необходимите умения за общуване с другите хора и в крайна сметка се оказват твърде безпомощни.

Решаването на тази задача е свързано не само със запознаването на децата с различните служби, заведения, учреждения и организации (магазини, банки, пощенски клонове, музеи, театри, общини, социални служби и т. н.). Акцент се поставя върху възможността наред със знанията и представите, децата практически да усвоят умения за общуване с хората и да имат адекватно поведение на

обществени места. Резултатите от решаването на тази задача до голяма степен определят нивото на социалната им адаптация и по-нататъшния им самостоятелен живот.

В променящите се социално-икономически условия за решаването на проблемите, свързани със социалната адаптация и интеграция на децата с нарушения в интелектуалното развитие, е необходимо обновяване и актуализиране на съдържанието, формите и методите за тяхното обучение. Основна насока на специалното образование трябва да стане практическата подготовка за живота.

В последните години са набелязани и се осъществяват значителни промени в образованието, с цел да се създаде гъвкава и модифицирана система за предучилищно и училищно обучение (и възпитание) на децата и подрастващите с интелектуални нарушения. Дългогодишният опит, натрупан от системата на специалното образование свидетелства за това, че както децата в норма, така и тези с умствена изостаналост притежават възможности и потребности за приобщаване към различните форми на образование, труд и култура.

Независимо от постоянните промени в политическата, икономическата и социалната уредба стои много важната задача, с която трябва да се справяме: да се признае безусловната ценност на всяка личност (в това число и на тази с увреждания) да се осигури правото да бъде защитена от държавата и всички нейни институции.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Виготский, Л.С. Собрание сочинений, Т.5, М., 1983.

[2] Добрев, Зл. Умствено изостанали деца, С., 1995.

За контакти:

Гл. ас. д-р Снежана Николова, Катедра "Социална и специална педагогика", Педагогически факултет на Шуменски университет "Епископ Константин Преславски", тел.: 054-830 322, e-mail: snikolova63@abv.bg

Докладът е рецензиран.